

Gladsaxefortet

Gladsaxefortet er det sidste militære etablissement på Københavns Befæstning der stadig benyttes - i dag af Hjemmeværnet.

Gladsaxefortet blev opført i 1892-93 og er næsten magen til Bagsværdfortet. Det er delvis gravet ind i bagsiden af en bakke vest for Gladsaxe By på østsiden af Kagså, ca. 1,5 km sydsydvest for Bagsværdfortet og ca. 2,5 km nordnordvest for Vestvoldens nordvestlige dobbeltkaponiere.

Gladsaxefortets hovedopgave var at bestrøge terrænet mellem Bagsværdfortet og Vesttencientens yderste højre fløj ("Husumenceinten") med artilleriild i tilfælde af fjendtlig fremtrængen i dette rum, hhv. at bekæmpe fjendtlige belejningsbatterier, der måtte blive opført til bombardement af København.

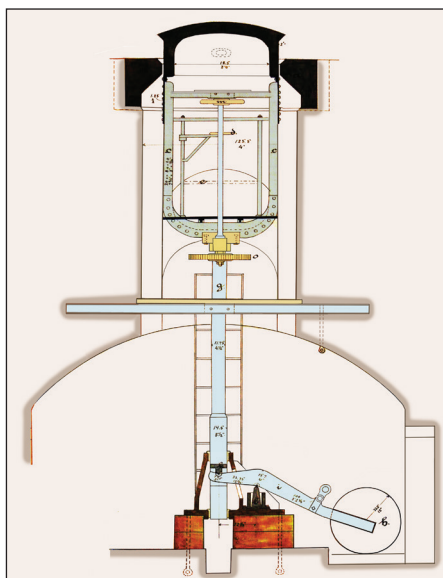
Jernbaner

Et særligt problem i forbindelse med konstruktionen af Nordfrontens forter var transporten over land af de store og tunge jerndeile til forternes panserkonstruktioner. Der blev derfor etableret jernbanespor. Lyngbyfortet fik jernbaneforbindelse i 1890. Sporet udgik fra Lyngby Stations rangerterræn, og senere førte man det videre fra Lyngbyfort via Bagsværdfort til Gladsaxefort.

Der blev derfor ved hvert fort bygget en større brokonstruktion, så godsvogne kunne komme over graven og helt op på fortdækket og her blive kørt ind under den portalkran, der skulle løfte jerndeile af vognen og derefter anbringe dem på deres plads i en af fortets tårnbrønde eller affutager.

Konstruktion

Fortet er trekantet og omkranset af en tør grav og et glacis med vinkelspidsen mod "fjenden". Det er gravet så langt

Konstruktionstegning af observationstårn i Gladsaxefortet. Tårnet indeholder et bord i form af en hylde, hvor der kunne nedskrives observationer samt en skammel – ophængt i tårnet.

Ved foden af tårnsøjlen ses løftmekanismen, der ved hjælp af vægtstangsprincippet kunne løfte tårnet det lille stykke op over fortdækket, som muliggjorde observationen.

Pansertårnet blev fremstillet af det danske firma Borch & Henriksen.

Samlet og bearbejdet af Warmi Hansen og Christian Raun

Artikel bragt i Militærhistorisk Tidsskrift, Chakoten, september 2011.

Layout: Finn Hillmose

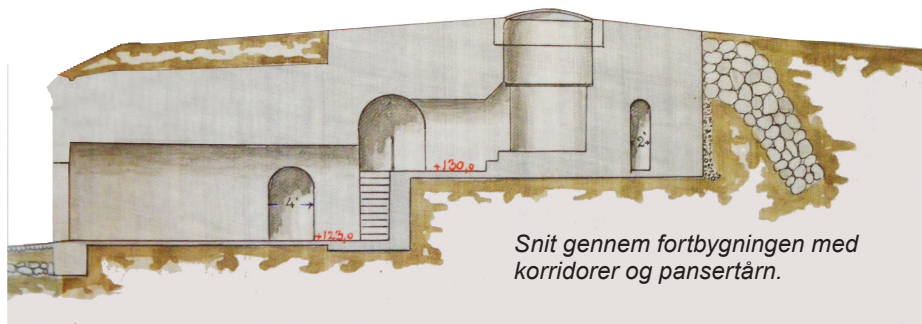
ind i bakkedraget, at kun armeringens pansertårne og -kupler, når de var oppe, ragede op over glacisets kant, set forfra.

Selve fortbygningen, der er en betonbygning i to etager, indeholdt i nederste etage kaserne for fortets artillerister, ammunitionsmagasiner, kabys og maskinrum. Den øverste etage, skytsgangen, indeholdt tårnbrøndene til fortets fire skyttårne og to observationstårne.

Foran bygningen var der anbragt en kampestensprængkappe, der skulle opfange fjendtlige granater og bringe dem til at eksplodere ved kontakten med kampestenene, hvorved man undgik, at fortbygningens ydre og indre betonvægge blev beskadiget. Foran sprængkappen var der et jordlegeme, der skulle bremse eventuelle granater inden de ramte sprængkappen.

Jordlegemet og sprængkappen var langs facegravene afgrænset mod disse af en ca. 1½ m høj betonmur, der på toppen havde et 2 m højt stormgitter, som skulle hindre en angribende fjende i at komme op på fortdækket og ødelægge kanontårnene.

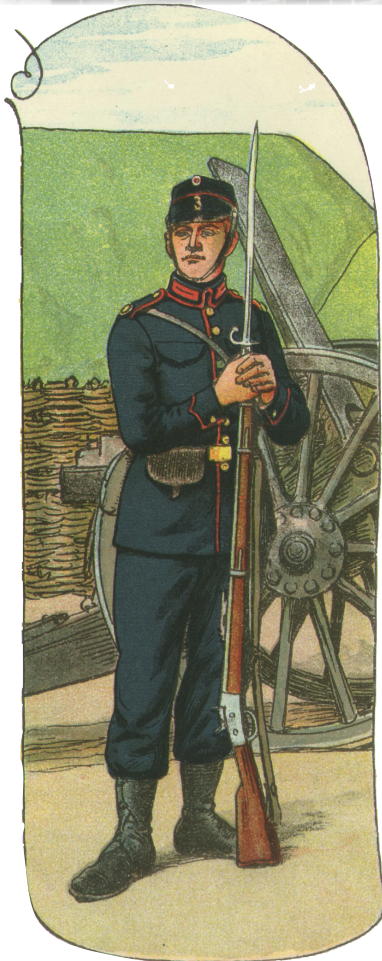
De to facegrave kunne beskydes fra en saillantkaponiere, der var anbragt over for fortetrekantens toppunkt mod vest. Strubegraven kunne beskydes fra to strubekaponierer, der var indbygget i knæpunkterne i fortets strubefacade. Fortet var omgivet af et glacis, der i strubesiden var meget lavt; dette skyldes, at man af taktiske grunde havde forsynet både saillantkaponieren og strubekaponiererne med 120 mm haubitser, og fra disse stillinger kunne man skyde ud

Snit gennem fortbygningen med korridorer og pansertårn.

Gladsaxefortets strubekaserne vendt mod sydøst.

Fæstningsartillerist i uniform M.1910.

over strubegravenes normale, naturlige begrænsninger.

På denne måde kunne man ud fra observationer fra artilleriobservatører på Vestvolden og på Tinghøj Batteri samt andre steder i området foretage intervalskydninger, d.v.s. lægge en flankerende ild mellem Fortet og Vestvolden og mellem Fortet og Bagsværdfortet. Man kunne derved lægge større tyngde i beskydningen af et mål i disse områder, fordi man også kunne benytte gravskytset i beskydningen.

Fortet havde en kikkertstation, der var placeret yderst på det sydvestre glacis, og umiddelbart ved siden af denne lå Fortets projektøremise, hvorfra projektøren kunne køres et stykke ud på det sydvestre glacis for at belyse en angribende fjende.

Indgangen til strubekasernen er sikret af en ydre gitterport og en indre jernport. Den rummelige hovedkorridor er bøjet svagt bagud og bygget i to etager, der ved hjælp af to trapper og to jernledere er sat i forbindelse med hinanden. Kasematblokkene, som ligger mod struben, rager med hvælvingen mere end $\frac{1}{2}$ m over den øverste korridors gulv, og er her forsynet med vinduer så de elektriske lamper, som oplyser denne øverste korridor, også kan sende lys ind i beboelsesrummene. Retiraderne ligger på begge sider for enden af kasernen, og har forbindelse til strubegraven via jerndøre (til brug ved rengøring). Mellem

de enkelte tårne ligger i øverste etage forhåndsammunitionsmagasinerne i de kasematter, der er indbygget mod eskarpen. En smal korridor løber hele den øverste etage rundt. Hele bygningsværket er anlagt lige så enkelt som hensigtsmæssigt. Let at finde rundt i, nem og bekvem ildledning og direkte forbindelse mellem observationstårnene og batterierne, er de vigtigste karakteristika.

Bestykning

I 1911 bestod bestykningen (kanonerne) af fire 120 mm hurtigt skydende stålhaubitser M. 1893 i forsvindingstårne. Haubitser er betegnelsen for en artilleripiece, der skyder sit projektil ud i en meget krum bane, hvorved mål, der er frontalt dækkede, kan nås, ligesom projektilets gennemslagskraften øges betydeligt. 120 mm haubitserne i Gladsaxefortet kunne dog også anvendes til fladbaneskydning. I forsvindingstårnene var kanonerne

Bagladeriffel M/1867/96 og tilhørende sabelbajonet.

8mm Rekylgevær M. 1903 for Artilleriet. Kolbekappen på bagskæftet viser, at dette våben var bestemt til Landbefæstningen. Bagskæftet kan deles, hvilket viser, at dette våben var beregnet til at skulle anvendes i skjold.

anbragt inde under en panserkuppel, der kunne bevæges op og ned i en støbt betonbrønd. Tårnet førtes op, når der skulle afgives skud og sænkedes derpå ned under ladningen eller når der ingen skudopgaver var – d.v.s. at de kun kunne ses fra fortærrænet under ildafgivelse.

De 2 andre haubitzer i fortet var anbragt bag pansrede skydeskår i den såkaldte ”strubekaserne” – den side af fortlegemet, der vender bort fra fjenden og hvor der var direkte adgang til den kasematbygning, der er omtalt ovenfor, og hvor denne havde sine vinduer, der kunne lukkes med panserskodder.

I Saillant-kaponieren - som er den flankeringskonstruktion, der ligger på ydersiden af graven i fortets topvinklen mod fjenden – stod der 2 stk. 120 mm haubitzer, hvorved Fortets samlede bestyknings blev 8 stk. 120 mm haubitzer og tolv 8 mm rekylgeværer M. 1883 til nærforsvaret.

Fortet havde indbygget elektricitetsværk i sin kerne, hvorfra der leveredes strøm til de projektører, der kunne oplyse fortærrænet om natten, mens gravene belystes af acetylenprojektører gennem særlige ”lysskår” i kaponiererne.

Fortet havde desuden to panserobservationstårne. Det var forsvindingstårne, hvorfra fortærrænet kunne holdes under observation. Forsvindingstærnene var af panserstål. Der var ikke indbygget faste kikkerters eller afstandsmålere i observationstærnene – de blev medbragt af observatøren.

Som kuriosum kan nævnes, at der i Bagsværdfortet er bevaret et originalt observationstårn, fuldstændig identisk med tårnene i Gladsaxefortet.

Bemanning

Forterne og batterierne blev bemanded i henhold til bemandingsplaner fra 2. Fæstnings-artilleribataljon, der indeholder oplysninger om besætningernes størrelse i fredstid og under mobilisering, samt hvor officerer, underofficerer og

menige var indkvarteret i de forskellige anlæg. Underofficerstitlen dækker i fredstid over stabssergerter, oversergerter, sergenter, reserve-hornblæserer, maskinister og underlæger, og titlen menig dækker menige, underkorporaler og korporaler. Men i mobiliseringsbesætningerne regnes korporalerne som underofficerer.

I henhold til bemandingsplanen af 1900 bestod bemanningen i fredstid af 2 officerer, 5 underofficerer og 65 menige. Mobiliseringsstyrken udgjorde 2 officerer, 15 underofficerer og 78 menige. Størstedelen af mandskabet blev indkvarteret under rimelige, men for de fleste – især ved mobilisering – lidt trange forhold. For nogle var det endda meget trange kår. På Gladsaxefortet kunne man kun få plads til alle ved også at benytte de små saillantkaponierer, der lå forholdsvis

langt fra kasematbygningens faciliteter. På Gladsaxefortet drejede det sig om indkvartering af 5 menige i fredstid, men 10 menige og 2 underofficerer i mobiliseringstider.

Trods de trange forhold var det alligevel ret populært blandt fæstningsartilleristerne - i hvert fald indtil 1910 - at komme på landet til frisk luft og et velreguleret liv, der på mange måder mindede om livet i et orlogsskib. Man havde et fast timeskema for alle de daglige aktiviteter, hvilket var nødvendigt, når så mange mennesker var samlet og skulle fungere i et betonskib på land.

Senere anvendelse

Efter nedlæggelsen i 1928 blev Fortet solgt, og det husede et bryggeri, Fortbryggeriet, fra 1927 til 1940. I tiden 1942-71 var det entreprenørplagsplads og skrotplads, men i 1971 blev fortet erhvervet af Gladsaxe

Kommune, som istandsatte det ved et projekt for langtidsledige unge 1976-79.

Kommunen har siden udlejet fortet til to hjemmeværnskompagnier.

Under besættelsen blev den nordøstligste del af fortets jordlegeme og af det foranliggende glacis fjernet for at give plads til en større vejudfletning på Helsingørmotorvejen. Vejen blev påbegyndt med jordtracé til vejbane og de større udfletninger, men den blev først færdig længe efter krigen.

Fortet og dets omgivelser er i dag beskyttet som fortidsminde og indgår i et lille kommunalt grønt område for enden af Batterivej.

Da katten indtog Gladsaxefortet

Beretning fra Karl Olsen, dreng i Buddinge 1891-1905, da fortet var bemanded.

Hueknep M/1911 (også kaldet "bolcheknep") for fæstningsartilleriets officerer og underofficerer.

Dæknings- og svellerum ved skyttegravsanlæg for fodfolket, anlagt som nærsikring af Gladsaxe Fort.

Der er nok ikke saa mange i Gladsaxe kommune, der i dag ved, at vi i kommunen havde ikke mindre end fire fæstningsværker til Hovedstadens forsvar, nemlig to forter og to batterier.

Gladsaxefortet og Bagsværdfortet samt Tinghøjbatteriet og Buddinge-batteriet.

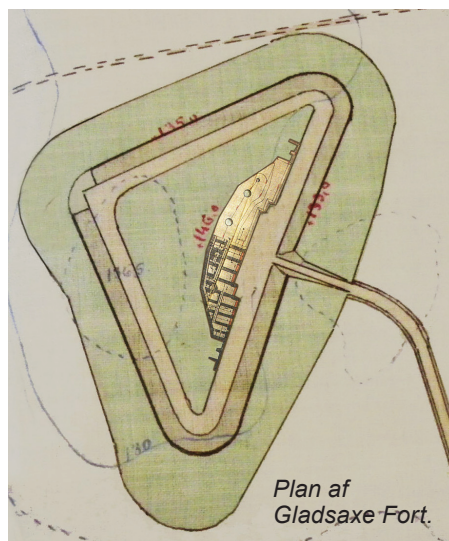
Da jeg var dreng i Buddinge, var kommunen, naar markerne var tomme efter høsten, een stor øvelsesplads for militæret, alle vaabenarter holdt øvelse her.

Det var en svir for os drenge at holde til hos soldaterne, vi gik paa æbleskud i haverne, og solgte dem til soldaterne. Men særligt naar vi naaede til den tid om efteraaret, da forterne og batterierne blev belagt, og de store efteraarsmanøvrer foregik i hele sognet, kunne det godt ske, at der manglede ikke saa faa drenge i skolen, vi havde ikke tid til at gaa i skole hver dag, naar der var efterårsmanøvre paa markerne i sognet.

Jeg skal her skildre en natmanøvre fra tiden omkring aarhundredskiftet.

Fra mørkets frembrud begyndte lyskasterne at sende deres lyskegler ud over markerne for at observere "fjenden". En morgen kl. tre vaagnede vi ved en frygtelig kano-nade, og min far spurgte, om jeg ville med ud og se paa "krigen". Jeg var ikke længe om at komme i kludene, og vi startede mod Gladsaxe, for vi kunne høre, at det var fra Gladsaxefortet kano-erne dundrede.

Da vi kom op for enden af præstegaardshaven mod Herlev, stod der to feltkanoner opstillet paa hver side af vejen. Lidt længere henne ad vejen mod Herlev stod der en feltvagt. Der lagde vi os i grøften og betragtede lyskasternes lange lysstraaler oppe i luften, nogle gange blev de sænket ned langs jorden, og flere gange fik vi dem lige i ansigtet,

Plan af Gladsaxe Fort.

saa vinkede vi ind i lyskeglen, saa kunne de se os oppe fra fortet.

Da vi havde ligget lidt, kom der en soldat hen ad vejen fra Herlev, da han naaede hen til feltvagten, raabte denne ham an og fordrede feltråbet, det vidste han ikke, saa vendte han om og gik tilbage. Min far sagde til vagten, at det var forkert, at han lod ham gaa tilbage, han var jo en spion, "aae skidt med det" sagde vagten.

Saa gik der et stykke tid, saa begyndte Bagsværdfortet at røre paa sig, de var rigtig kommet i krig, kunne vi høre, vi var lige ved at skulle gaa derud. Men saa hørte vi et vældigt spektakel oppe fra Gladsaxefortet og lyskasteren holdt op med at virke.

Der er sket noget deroppe, sagde far og vi gik ned til Grønnegaard, og lidt efter kom der flere kompagnier marche-

rende fra Herlev, vi hørte nogle underofficerer tale sammen, og den ene sagde:

"Hvorledes kunne det lade sig gøre!" Der var sket det mærkelige, at det var lykkedes en deling soldater fra modstanderen at snige sig uset ind på fortets grund og komme ned langs facaden helt hen til porten. Saa var der en af soldaterne, der tog sit gevær om løbet og stillede sig op lige ved por-

ten og gav sig til at mijave saa ynkeligt - det varede lidt, saa blev porten aabnet ganske lidt paa klem og vagten viskede kis kis, men der kom ingen kat, men derimod en geværkolbe og hele delingen farende ind i Gladsaxefortet og afbrød lyset, saa der blev mørkt, "katten" havde indtaget Fortet.

Vi fik aldrig at vide, hvad vagten fik for sin godhed, men han er jo nok ikke sluppet for en "belønning". ■

120 mm hurtig-skydende stålhaubits model 1893 i kaponiere-affutage. Kanonen er fremstillet af Compagnie des Hauts-Fourneaux i Saint-Chamond i Frankrig. Kanonen vejer 425 kg og kunne afgive 4 skud i minuttet med max. skudvidde på 5500 meter. Kanonen er i dag opstillet på Statens Forsvarshistoriske Museum (Tøjhusmuseet) i kanonhallen.

Tre fæstningsartillerister fra Gladsaxefortet indkvarteret på Kildebakkegård hos gårdforpagter Johan Nielsen 1914. Konstablerne (2. fæstningsartilleribatallion) er iført mørkeblå artilleriuniform M/1910 og bevæbnet med sabelbajonet M/1867.

Fæstningsartilleriregimentet

Personel og bevæbning

Enheden blev oprettet efter Treårskrigen og blev stærkt udvidet både under krigen i 1864 og efter 1895, da fæstningsbyggeriet tog fat.

Mandskabet, der blev udskrivet fra alle egne af landet, blev uddannet i og ved de værker og installationer, der skulle bemandedes i krigstid.

Da det i fredstid ikke var normalt at kunne skyde med skarpt fra forter og batterier, foregik den egentlige skydeuddannelse med fæstningsskysset på "Faste Batteri" på Amager. Her var opstillet eksemplarer af samtlige i fæstningen forekommende piecer. Uddannelsen var præget af datidens strenge disciplinkrav, hvilket fremgår af diverse reglementer; men forekommer at være meget grundig.

Som personligt våben havde fæstningsartilleristen et eetskuds bagladegevær M/1867 af kaliber 11,45 mm. Det var et fremragende våben, da det blev indført - alene det forhold, at der var tale om en "født bagladeriffel", var før repetergeværernes tid noget ret enestående i Danmark.

Imidlertid må det erkendes, at fæstningsmandskabet, såfremt det kom til kamp på håndvåben ved en fjendtlig storm på værkerne, ville være dårligt stillet. Vore mulige modstandere indførte alle i slutningen af 1800-tallet repetergeværer, der i enhver henseende ville være vore 1867-geværer overlegne. Da den øvrige del af den danske hær blev ombevæbnet og fik gevær og karabin M/1889, beholdt fæstningsartilleristerne "den gamle Remington".

Også på uniformsområdet var fæstningsartilleristerne stedbørn. Man beholdt indtil 1916 den mørkeblå uniform, der ikke kunne siges at opfylde noget som helst krav til sløring.